

Professor Abuzər Xələfovun elmi fəaliyyəti

BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının həqiqi üzvü, Əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, Bakı Dövlət Universiteti kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, «Şöhrət» ordenli, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Alı oğlu Xələfov Azərbaycan milli kitabxanaşünaslıq elminin banisidir. Respublikamızda kitabxanaçılıq, biblioqrafiya elmlərinin və ali kitabxanaçılıq təhsilinin yaranması və formalaşması onun adı ilə bağlıdır.

Professor A.A.Xələfov elmi-tədqiqat işinə hələ tələbə ikən maraq göstərmiş, tələbə elmi dərnəklərində, seminarlarda fəal iştirak etmiş, kitabxana işinin tarixi və nəzəriyyəsi ilə bağlı məruzələr və məlumatlar hazırlamışdır.

İlk araşdırmalarını müəllim işlədiyi zaman davam etdirən gənc mütəxəssis öz elm yolunun başlanğıcında Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi probleminin elmi tədqiqini qarşısına məqsəd qoyur. Bu zaman o, belə bir şəxsiz konsepsiyaya söykənir ki, tarixi keçmişə müraciət etmədən kitabxana işinin müasir problemlərinin elmi cəhətdən düzgün dərk edilməsi mümkün deyildir. Kitabxana işi tarixinin tədqiqatçısı kimi A.Xələfov 1950-ci illərin sonlarında ilk elmi-tədqiqat məqalələri ilə mətbuatda çıxış edir. Onun bu araşdırmaları XIX əsrin sonu - XX əsrin əvvəllərində, 20-30-cu illərdə Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi, habelə kitabxanaların qabaqcıl iş təcrübəsi və müasir problemləri və s. kimi mövzulara həsr olunmuşdu. Bununla yanaşı o, mədəniyyət, kitabxanaçılıq və kitabçılıq işlərinə dair nəşr olunmuş yeni kitablar haqqında resenziyalar və icmal məqalələri yazaraq dərc etdirir.

Gənc tədqiqatçının 1960-cı illərin əvvəllərində nəşr etdirdiyi “Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən (1870-1920)” və “Sovet Azərbaycanında kitabxana işinin tarixindən (1920-1932)” monoqrafiyaları elmi ictimaiyyətin böyük rəğbətini qazanır. Sonuncu monoqrafiya müəllifin namizədlik dissertasiyasının əsasını təşkil edir.

A.A.Xələfovun elmi üslubundakı arxiv sənədlərinə sistemli müraciət, fasiləsiz axtarış, yeni fakt və sənədlərin elmi dövriyyəyə daxil edilməsi və s. kimi fərqləndirici cəhətlər məhz bu araşdırmalarda formalaşmağa başlayır. Onun elmi-tədqiqat işlərinin çoxu məhz təkzibolunmaz arxiv-sənəd bazasına əsaslanması ilə seçilir. A.Xələfov hələ 1960-cı illərdə kitabxana işinin tarixinə dair yazıb nəşr etdirdiyi kitablarında bu işin başlanğıcını qoymuşdu. Bu tədqiqatlarla da o, əvvəllər mahiyyətə heç kim tərəfindən öyrənilməmiş mühüm bir problemin - Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafı tarixi problemini ilkin olaraq araşdırmaq yolunu tutdu.

Sovet hakimiyyəti illərində mövcud olan ideoloji konsepsiyalara qeyri-standart yanaşması, yaradıcı münasibət bəsləməsi, tənqidi təhlil verməsi A.Xələfova həmin dövrdə kommunist ehkamlarına uyğun olaraq cəhalət və avamlıq ocağı adlandırılan məscidlərin kitabxana işinin inkişafında, xalqın maariflənməsində rolunu və əhəmiyyəti haqqında orijinal fikirlər söyləmək üçün imkan yaradır.

İlk Azərbaycan Demokratik Respublikasının guya mürtəcə rejim olması haqqında sovet dövründə uydurulan çeynənmiş fikirlərin əksinə ustalıqla çıxan A.Xələfov nəinki ADR dövründə kitabxana işinin inkişafını təsdiqləyən bir sıra faktları üzə çıxarmış, hətta adının çəkilməsi belə qadağan olunan Məmməd Əmin Rəsulzadənin xalqın maariflənməsində kitabxanaların rolu və əhəmiyyəti ilə bağlı söylədiyi fikirlərdən sitatlar gətirmiş, 1919-cu ildə Azərbaycan kitabxanalarının kitabla təchiz olunmasında Türkiyənin köməyi barədə faktları misal göstərmiş, həmçinin XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda kitabxana işinin vəziyyətinə dair yanlış təsəvvür yaradan rus statistikasına tənqidi təhlil vermişdir və s. Bütün bunlar isə gənc tədqiqatçıdan təkəcə elmi prinsiplilik deyil, eyni zamanda saf vətəndaşlıq qeyrəti tələb edirdi.

Kitabxanaların sosial təbiətinin aşkarlanması, cəmiyyətin sosial institutları kimi ictimai rol və funksiyalarının açılması, müxtəlif tarixi mərhələlərdə kitabxana prosesləri qanunauyğunluqlarının cəmiyyətin mənəvi, iqtisadi və siyasi şəraiti ilə, mədəniyyət və maarifçilik səviyyəsi ilə sıx əlaqədə aydınlaşdırılması və ümumiləşdirilməsi, maarifin, elmin, xalqın intellektual imkanlarının inkişafında kitabxana işinin mahiyyətinin geniş şəkildə göstərilməsi və əsaslandırılması A.Xələfovun Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinə dair ilk tədqiqatlarının xarakterik cəhətlərindəndir.

A.A.Xələfovun tədqiqatları nəticəsində 1960-cı illərdə respublikamızda kitabxana işi tarixinin və nəzəriyyəsinin problemləri üzrə elmi nəticələr və müddəalar formalaşır ki, bunlar da Azərbaycan kitabxanalarının nümunəsində müasir kitabxanaların mahiyyətini, məqsədini və iş metodlarını açıb göstərir. O dövrdə günün tələblərinə uyğun olaraq respublikada kitabxana işinin iqtisadi, təsərrüfat və ideoloji vəzifələrin həlli istiqamətinə yönəldilməsi məsələsinin işlənilməsi tədqiqatçının fəaliyyətində xüsusi elmi-əməli əhəmiyyət kəsb edir.

1970-ci illərdə A.Xələfov tarixi prosesləri dərinlən təhlil edərək müasir dövrün aktual problemlərini üzə çıxarır. Bu dövrdə onun əsərlərində humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın ümumnəzəri və metodoloji problemlərinin işlənilməsi, kitabxanaların sosial funksiyalarının inkişafının araşdırılması, əhalinin mütlia mədəniyyətinin formalaşmasında bu funksiyaların rolunun və yerinin müəyyənləşdirilməsi məsələləri böyük yer tutur.

Həmin mərhələdə o, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının ayrı-ayrı cildləri üçün kitabxana-bibliografiya və kitabçılıq işinin tarixi və nəzəri problemləri, Azərbaycanın böyük kitabxanalarının tarixi haqqında məqalələr seriyası yazır.

1974-cü ildə Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında A.Xələfovun "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi (1933-1958)" adlı sanballı əsəri çapdan çıxır. Monoqrafiyada 1930-50-ci illərdə respublikamızda hərtərəfli inkişaf etmiş kitabxana şəbəkələrinin formalaşması prosesinin geniş mənzərəsi yaradılmışdır. Ol-duqca əlamətdardır ki, müəllif Azərbaycanda kitabxana quru-culuğunun inkişaf dinamikasını ümumiləşdirərək, həmin mərhələdə Azərbaycanın sosial-iqtisadi və mənəvi həyatının bütün cəhətlərini qarşılıqlı əlaqədə göstərir. Kitabxana işinin inkişafı bütün

mərhələlərdə Azərbaycan tarixi və mədəniyyəti ilə sıx əlaqədə, cəmiyyətin siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının ayrı-ayrı sahələrində baş verən proseslər fonunda əks etdirilir.

Tədqiqatda Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafının elmi əsasları və təcrübi metodları açılıb göstərilir, kitabxana quruculuğu sahəsində dövlət siyasəti təhlil edilir.

Tədqiq olunan dövrdə respublikanın şəhərlərində və kənd rayonlarında müxtəlif tipli kitabxanalarda (kütləvi, elmi, texniki, ali məktəb, həmkarlar ittifaqı və s.) əhaliyə xidmətin forma və metodları da əsərdə özünün ətraflı təhlilini tapır.

Kitabxana işinin dövlət planlaşdırılması, kitabxana şəbəkələrinin yerləşdirilməsi, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kitabxana fəaliyyətinin metodik təminat sisteminin yaradılması və təkmilləşdirilməsi, kitabxanaçılıq təhsili və s. kimi məsələlərin sistemli şəkildə işıqlandırılması həmin mərhələdə Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin inkişafının geniş mənzərəsini yaradır.

Əsərdə xeyli arxiv sənədlərinin və dövrü mətbuat materiallarının elmi dövriyyəyə daxil edilməsi əsasında respublika kitabxanalarının Böyük Vətən müharibəsi dövründəki fəaliyyəti hərtərəfli tədqiq olunur. Müəllif müharibə illərində kitabxanaların tarixini öyrənərkən onların «Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə üçün!» tarixi şüarının həyata keçirilməsində iştirakına xüsusi yer ayırır, bu istiqamətdə kitabxanaların fəaliyyətini müfəssəl təhlil edir. Qeyd edək ki, həmin faktlar Azərbaycana erməni təcavüzünün davam etdiyi indiki şəraitdə xüsusi aktuallığa malikdir.

Monoqrafiyada elmi dövriyyəyə, demək olar, ilk dəfə daxil edilən çoxlu sayda faktlar əsasında inandırıcı şəkildə göstərilir ki, Azərbaycanda xüsusilə Böyük Vətən müharibəsindən sonrakı illərdə kitabxana işinin təkmilləşdirilməsi onun məzmununun keyfiyyətcə xeyli dəyişməsinə və daha da dərinləşməsinə, kitabxana işinin respublikanın sosial-iqtisadi vəzifələri ilə sıx bağlanmasına, cəmiyyətdə kitabxanaların rolunun və əhəmiyyətinin hiss olunacaq dərəcədə artmasına, beləliklə, kitabxana işinin xalqın mədəni inkişafında həlledici amillərdən birinə çevrilməsinə gətirib çıxarmışdır.

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, həmin monoqrafiya Abuzər Xələfovun 1975-ci ildə uğurla müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyasının özülünə çevrilmişdir.

Abuzər Xələfovun 15 illik tədqiqatının nəticələrini ümumiləşdirən bu doktorluq dissertasiyası həm Sovetlər Birliyinin kitabxana ictimaiyyətinin, həm də mədəniyyətşünaslıq sahəsi mütəxəssislərinin diqqətini yalnız maraqlı və qiymətli elmi faktların zənginliyi ilə deyil, eyni zamanda, elmi nəticələrin yeniliyi, orijinallığı və ümumiləşdirilməsi səviyyəsi ilə cəlb etmişdir. Təsadüfi deyil ki, A.Xələfovun tədqiqatını görkəmli alimlərdən Azərbaycan EA-nın vitse-prezidenti, akademik M.A.Dadaşzadə, akademiyanın müxbir üzvü, professor A.M.Aslanov, tarix elmləri doktoru, professor Z.İbrahimov, filologiya elmləri doktoru, professor F.F.Qasımzadə, tarix elmləri doktoru, professor A.M.Atakişiyev, tarix elmləri doktoru, professor

M.Y.Vəkilov, tarix elmləri doktoru, professor N.A.Paşayev, həmçinin, Sovet İttifaqının tanınmış kitabxanaşünasları, kitabxana işi tarixçiləri və nəzəriyyəçiləri yüksək qiymətləndirmişlər. Belə ki, Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor, Rusiya Federasiyasının Əməkdar elm xadimi K.İ.Abramov belə hesab edirdi ki, A.Xələfovun elmi tədqiqatı araşdırılma səviyyəsinə görə son illərdə müttəfiq respublikalarda yerinə yetirilmiş ən yaxşı orijinal işlərdən biridir. SSRİ EA Rəyasət Heyəti Kitabxana Şurasının, Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti kitabxanaşünaslıq kafedrasının rəylərində qeyd edilirdi ki, müttəfiq respublikalarda kitabxana işinin inkişafının tarixi, nəzəri və təcrübi problemlərinin işlənilməsi üçün bu tədqiqat böyük əhəmiyyətə malikdir.

Sonrakı illərdə Abuzər Xələfov Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf tarixi və müasir problemləri sahəsində tədqiqatlarının xronoloji çərçivəsini daha da genişləndirir və dərinləşdirir.

A.Xələfov həmin dövrdə respublikamızda 1970-ci illərin ikinci yarısında kütləvi kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi sahəsində qazanılmış təcrübəni ümumiləşdirmək üçün genişmiqyaslı işlər görür.

A.Xələfov Azərbaycan Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana sistemlərinin mərkəzləşdirilməsi haqqında zəngin materialları sistemləşdirərək və ümumiləşdirərək, mərkəzləşdirmə nəticəsində baş verən mühüm prosesləri müəyyənləşdirir, mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin xüsusiyyətlərini sistemli şəkildə təhlil edir, bir sıra çatışmazlıqları göstərir və MKS-lərin təşkili və idarə olunması metodlarının təkmilləşdirilməsi vacibliyini sübuta yetirir.

O, xüsusi qayğıkeşliklə qeyd edir ki, kitabxanaların mərkəzləşdirilməsi prosesində bir sıra irəliləyişlərə baxmayaraq, MKS-lərin fəaliyyətinin metodik təminatı, kitab təchizatı sistemi, mühüm kitabxana-bibliografiya proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması, oxuculara informasiya xidməti, kitabxanaların yüksək ixtisaslı kadrlarla təminatı, maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi sahələrində uğurlu nəticələr qazanılmadı.

Alim 80-ci illərin əvvəllərində respublikanın rəsmi mətbuat orqanlarında və Bakı Dövlət Universitetinin elmi əsərlərində dərc etdirdiyi məqalələrdə müasir problemlərin dərin təhlili əsasında yaxın zamanlarda və uzaq perspektivdə respublikada kitabxana işinin bir sıra inkişaf istiqamətlərini təklif edir.

1980-ci illərdə A.Xələfovun elmi araşdırmalarının mühüm xarakterik cəhətlərindən biri də onun Azərbaycanda kitabxanaların yaranmasının tarixi köklərinə, ayrı-ayrı mərhələlərdə kitabxanaların tarixi təcrübəsinə müntəzəm müraciət etməsi və bu zaman kitabxanaların inkişafını Azərbaycan xalqının mənəvi mədəniyyətinin inkişafı ilə sıx əlaqədə öyrənməsi, varislik məsələsini diqqətdə saxlamasıdır.

Həmin tədqiqatların nəticəsi olaraq 1986-cı ildə alim "Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən" adlı kitab nəşr etdirir. O, burada ilk dəfə olaraq qədim dövrlərdə və orta əsrlərdə Azərbaycanda kitabxanaların yaranmasının tarixi

köklərini araşdırır, Qədim Albaniya dövründən başlamış XVIII əsrədək kitabçılıq və kitabxanaçılıq işinin inkişaf yolunu izləyir.

Müəllif tədqiq etdiyi dövrdə kitabxana işinin vəziyyəti haqqında əhatəli elmi məlumat vermək məqsədi ilə qədim tarixi mənbələri və müasir ədəbiyyatı araşdırıb öyrənərkən xeyli zəhmət çəkmiş, Nizami dövrünə, Qazan xanın və Şah İsmayıl Xətəinin hakimiyyəti illərinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Kitabda saray, din, şəxsi kitabxanalarla bağlı əvvəllər geniş oxucu kütləsinə məlum olmayan bir sıra qiymətli faktlar yığcam şəkildə ilk dəfə elmi dövriyyəyə daxil edilmiş, Azərbaycan mədəniyyət və elm dühalarının kitab, kitabxana və müəllimlik haqqında baxışları aşkara çıxarılmış və sistemləşdirilmişdir.

“Azərbaycanda kitabxana işinin tarixindən” əsəri xalqımızın mənəvi mədəniyyət tarixi sahəsindəki mövcud boşluğu doldurmaq baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

1985-ci ildə Sovet İttifaqında ilk dəfə nəşr edilmiş sanballı “Kitabxana işçisinin məlumat kitabı”, həqiqətən, kitabxana işçilərinin masaüstü kitabına çevrildi ki, bu nəşrin müəlliflərindən biri də Abuzər Xələfov idi. Kitabda toplanmış və ümumiləşdirilmiş materiallar kitabxana işçilərini kitabxana-biblioqrafiya və informasiya işinin bütün əsas anlayışları ilə tanış edir, çap əsərlərindən ictimai istifadənin təşkilində kitabxanaların sosial funksiyalarını açıb göstərir. Burada həmçinin kitab fondlarının formalaşmasının, ədəbiyyatın kataloqlaşdırılmasının, kitabxanaların soraq-biblioqrafiya fəaliyyətinin, müxtəlif oxucu qruplarına və xalq təsərrüfatı sahələrinə kitabxana xidmətinin təşkilinin müasir vəziyyəti və prinsipləri xarakterizə olunur, böyük kitabxanaların fəaliyyəti nəzərdən keçirilir.

Məlumat kitabında kitabxana işinin proqnozlaşdırılması və planlaşdırılması metodlarının, mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində vahid kitab fondlarının komplektləşdirilməsi ilə, soraq-biblioqrafiya aparatı ilə, metodik işin və kitabxana işinin idarə olunması ilə bağlı olan kompleks işlərin təcrübədə aşılması məsələlərinə geniş yer ayrılmışdır.

Kitabxanalarda oxucularla işin müasir mütərəqqi üsullarından istifadə edilməsinə, bu işin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kitabda xüsusi fikir verilmişdir. Kitab eyni zamanda əməyin elmi təşkili metodlarını, kitabxana proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması haqqında müasir bilikləri, dövlət standartlarının kitabxanaların əməli fəaliyyətinə tətbiqini kitabxanaçılara aşılayır.

1990-cı illərdə kitabxana işinin tarixi, nəzəriyyəsi və metodikası sahəsində A.Xələfovun elmi-tədqiqat fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi və suverenliyi şəraitində keyfiyyətə yeni tarixi biçimdə meydana çıxır.

Abuzər Xələfov bu illərdə özünün çoxsahəli elmi və pedaqoji fəaliyyətini Azərbaycanda hüquqi, demokratik cəmiyyət quruculuğu şəraitində siyasi plüralizmin, informasiya azadlığının, milli və ümumbəşəri dəyərlərin ilkinliyinin nəzərə alınması əsasında kitabxana xidmətinin təşkilinin metodik problemləri ilə, şəxsiyyətin və bütövlükdə cəmiyyətin intellektual və mənəvi inkişafında kitabxanaların rolu ilə sıx şəkildə bağlayır.

Alimin “Müasir şəraitdə kitabxana işinin nəzəri və təcrübi metodoloji əsasları haqqında”, “Müasir dövrdə kitabxanaların sosial funksiyaları” və başqa konseptual məqalələrində cəmiyyətdə baş verən sosial-iqtisadi və mədəni proseslərin elmi şəkildə dərk edilməsi əsasında Azərbaycanda kitabxana işinin nəzəriyyə və təcrübəsinin inkişaf konsepsiyası hazırlanmışdır ki, bu da yeni cəmiyyətin reallıqlarını özündə hərtərəfli əks etdirir.

Sovet hakimiyyəti dövründə ölkədə kitabxana işinin inkişafının bir sıra cəhətlərini tənqid edən, bunların informasiya təminatında oxucuların hüquq və azadlıqlarının məhdudlaşdırılması, kitabxanaların fəaliyyətində birtərəfli partiya və ideoloji istiqamət götürülməsi, kitabxana işinin idarə edilməsində inzibati-amirlik metodlarından istifadə olunması ilə bağlı olduğunu vurğulayan müəllif, bununla yanaşı, ötən illərdə qazanılmış uğurların nəzərə alınmasına etinasızlıq göstərilməsi barədə də xəbərdarlıq edir. Alimin fikrincə, tarixə məhəl qoymamaq, onu qiymətdən salmaq, gələcəkdə onun ən dəyərli və faydalı cəhətlərini götürməmək ən başışlanılmaz səhv olar.

Yeni tarixi şəraitdə Azərbaycanda kitabxana işinin nəzəriyyə və təcrübəsinin inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirərkən A.Xələfov kitabxana işinin təşkilinin və idarə edilməsinin bütün sisteminin demokratikləşdirilməsini, kitabxanaların ideoloji ehkamlardan azad edilməsini, oxucuların informasiya almasında hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasını ilk plana çıxarır. O qeyd edir ki, Azərbaycanda kitabxana işi kompüterləşdirmə yoluna çıxmalı, başqa sözlə, hesablama texnikası, telekommunikasiya, şəbəkə texnologiyası, dünya informasiya və intellektual məkanı ilə birləşmə prosesləri kompleks şəkildə, ümumi miqyasda kitabxanalarda tətbiq olunmalıdır.

A.Xələfovun 1996-cı ildə nəşr edilmiş “Kitabxanaşünaslığa giriş”, “Kitabxana işinin tarixi kursuna giriş” adlı kitabları da yeni tarixi reallıqlar ovqatında yazılmışdır. Müəllif bu əsərlərdə yeni prinsiplər mövqeyindən çıxış edərək dünya kitabxanaşünaslığının nailiyyətlərini, ümumbəşəri dəyərləri və milli dirçəliş ideyalarını nəzərə alaraq, kitabxanaların müasir problemlərini, informasiyalaşmış cəmiyyətdə kitabxanaların sosial funksiyalarını aydınlaşdırmağa, kitabxana işi tarixinin öyrənilməsi, kitabxanaşünaslığın başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsinə yeni yanaşma metodlarını və prinsiplərini göstərməyə, kitabxanaların tipologiyasını verməyə, humanitar elm kimi kitabxanaşünaslığın əsas ümumnəzəri və metodoloji problemlərini müəyyənləşdirməyə nail olmuşdur.

Yeni əsrin əvvəllərində “Kitabxanaşünaslığın nəzəri əsasları” və “Kitabxana haqqında təlim” adlı 2 hissədən ibarət “Kitabxanaşünaslığa giriş” dərsliyinin çapdan çıxması A.Xələfovun elmi fəaliyyətinin zirvəsi sayıla bilər. Bu nəşr Azərbaycanda kitabxanaçılıq təhsili tarixində kitabxanaşünaslığa dair meydana çıxmış ilk dərslikdir.

Həmin kitab əhatə etdiyi problemlərə, mənbə və sənəd bazasına, materialların həcminə və təhlil üsullarına görə sanballı bir nəşrdir.

Dərsliyin ən mühüm üstünlüklərindən biri də məzmunca çox mürəkkəb olan materialların dəqiq təşkili, sistemləşdirilməsi və ifadəsidir.

Yeni tədqiqat əsəri olan bu dərslik əvvəllər A.Xələfovun, xarici ölkələrin, o cümlədən, Rusiyanın və ABŞ-ın görkəmli mədəniyyət və kitabxana işi nəzəriyyəçilərinin kitabxanaşünaslığın və kitabxana işinin nəzəri əsasları haqqında irəli sürdükləri nəticələri və müddəaları ümumiləşdirir.

Dərsliyin məzmunu və mahiyyəti burada araşdırılan problemlərin əhəmiyyəti ilə şərtlənir ki, bu da dünyada müasir kitabxana-informasiya proseslərinin nəzəriyyə və təcrübəsi üçün olduqca vacibdir. Kitabda kitabxanaşünaslıq fikrinin inkişaf tarixinin aktual məsələləri, dünya informasiya məkanında kitabxanaların elmi, informasiya və sosial-mədəni missiyası da tədqiq edilmişdir.

Dünya kitabxanaşünaslığının nailiyyətlərinə əsaslanan dolğun materiallar hissələrin, fəsillərin və paraqrafların dəqiq bölgüsü ilə, elmi müddəaların ifadəsinin məntiqiliyi və yığcamlığı ilə seçilir.

Kitabxanaşünaslığı kitabxana-informasiya proseslərinin və sosial kommunikasiyaların qanunauyğunluqları haqqında elm kimi şərh edən müəllif onun inkişafının tarixi və nəzəri cəhətlərini hərtərəfli açıqlayır. Bu baxımdan ilk dəfə işlənmiş “Tarixəqədərki kitabxanaşünaslıq (bizim eradan əvvəl II minilliyin ortalarından XVIII əsrə qədər) fikrinin meydana gəlməsi və inkişafı”, “XIX əsrdə kitabxanaşünaslığın inkişafı”, “XX əsrdə kitabxanaşünaslığın inkişafı”, “Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq fikrinin təşəkkülü və inkişafı (ən qədim dövrlərdən XX əsrin əvvəllərinə qədər)”, “Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın inkişafı (1920-2000-ci illər)” bölmələri xüsusilə qiymətlidir.

Kitabxanaşünaslığın sistemli təhlili həm kitabxanaşünaslığın özünün daxilində, həm də onun başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsində bir sıra münasibətləri aşkara çıxarmağa müəllifə imkan vermişdir. Bu cür yanaşma dərslikdə “Müasir kitabxanaşünaslığın mahiyyəti, obyekt və predmeti”, “Kitabxanaşünaslığın funksiyaları”, “Kitabxanaşünaslığın metodologiyası”, “Kitabxanaşünaslığın elmi metodikası”, “Kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarının təşkili” və başqa mövzular üzrə bölmələrə daha çox xasdır.

Kitabxanaşünaslığın başqa elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsinin və qarşılıqlı təsirinin sistemli xüsusiyyətlərini aydınlaşdırması müəllifin xüsusi xidməti kimi qiymətləndirilə bilər. Sovet kitabxanaşünaslığında lazımi səviyyədə işlənilməmiş bu problemi A.Xələfov “Kitabxanaşünaslıq və fəlsəfə”, “Kitabxanaşünaslıq və sosiologiya”, “Kitabxanaşünaslıq və iqtisadiyyat”, “Kitabxanaşünaslıq və riyaziyyat”, “Kitabxanaşünaslıq və informatika”, “Kitabxanaşünaslıq və pedaqogika”, “Kitabxanaşünaslıq və psixologiya” adlı yeni bölmələrdə hərtərəfli araşdırmışdır.

A.Xələfov kitabxanaşünaslığın nəzəri əsaslarını cəmiyyətdə kitabxanaçılıq fəaliyyəti ilə məntiqi şəkildə birləşdirməyə nail olmuşdur. Nəzəriyyənin təcrübədən ayrı düşməsinə aradan qaldırmaq məqsədilə dərslikdə “Kitabxana haqqında təlim” bölməsi də verilmişdir ki, burada sənəd, oxucu, kitabxanaçı və maddi-texniki baza kimi mühüm kitabxana ünsürlərinin quruluş xüsusiyyətlərinin sistemli təhlili nəzəri müddəalar baxımından özünün əksini tapmışdır.

Dərsləkdə müasir cəmiyyətdə kitabxanaların sosial funksiyalarına həsr olunmuş xüsusi fəsil də diqqəti cəlb edir.

A.Xələfov bu fəsildə uzun illər sovet kitabxanaşünaslığında üstünlük qazanmış ideoloji, mədəni-maarif və informasiya müəssisələri olan kitabxanaların sosial funksiyaları haqqında konsepsiyayı əhəmiyyətli dərəcədə işləyib tamamlamış və zənginləşdirmişdir.

Müəllif kitabxanaların sosial funksiyalarının keyfiyyətə yeni sistemini əsaslandırır. Buraya elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə funksiyaları daxildir. İctimai inkişafın qanunauyğunluqlarını nəzərə almaqla kitabxanaların sosial funksiyalarının bu xüsusiyyətlərini yaradıcı şəkildə işləyən A.Xələfov kitabxanaşünaslıq nəzəriyyəsinə mühüm töhfə vermişdir.

Dərsləkdəki müasir cəmiyyətdə kitabxana sistemlərinin tipoloji bölgələrinə həsr olunmuş fəsil üzərində də ayrıca dayanmağa dəyər. Burada müəllif tipik və özünəməxsus əlamətlərin aşkara çıxarılması əsasında kitabxanaların təsnifləşdirilməsini verir və bu zaman onların tipoloji əhəmiyyətindən asılı olaraq vəzifələrini, funksiyalarını, əlaqələrini, oxuculara xidmətin təşkili səviyyələrini uzlaşdırır.

Kitabın kitabxanaçılıq peşəsinin problemlərini işıqlandıran son fəslə də maraqla oxunur. Bu fəsildə kitabxana işçisinin nümunəvi modeli yaradılmış, bugünkü kitabxanaçılığa aid olan biliklər kompleksi və tələbatlar sistemi müəyyənləşdirilmişdir. Bütün bunlar elmi-texniki tərəqqi, sosial-iqtisadi inkişaf və cəmiyyətin informasiyalaşdırılması şəraitində kitabxanaların fəaliyyətinin səmərələşdirilməsi zəruriliyi ilə şərtləndirilir.

Abuzər Xələfovun kitabxanaşünaslıq, kitabxana işinin tarixi və nəzəriyyəsi sahəsində çoxcəhətli elmi-tədqiqatçılıq fəaliyyətini yığcam şəkildə bu cür ümumiləşdirmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, indiyə qədər onun qələmindən kitabşünaslığın və kitabxanaşünaslığın ən müxtəlif problemlərinə dair 301 elmi əsər, o cümlədən, monoqrafiya, kitab, dərslək, dərslək vəsaiti və məqalələr çıxmışdır. Onun bu əsərləri XX əsrin ikinci yarısında kitabxana işçiləri nəsillərini tərbiyə edib yetişdirmişdir.

Professor Abuzər Xələfovun elmi əsərlərindən belə bir fikir qızıl xətlə keçir: «Hər hansı bir ölkənin, hər hansı bir xalqın tarixi inkişafında mühüm rol kitabxanalara məxsusdur. Kitabxana bütün dövrlərdə tərəqqiyə can atır, öz mahiyyətinə görə cəmiyyətin inkişafında əsas amil və mənbə kimi çıxış edir. Yalnız intellektuallığı və vətənpərvərliyi çatışmayan adamlar kitabxana işinin əhəmiyyətini qiymətləndirməyə bilərlər”.